

Un vestigi del món romà a la Ribera: l'estela de Vinebre

MARGARIDA GENERA, MARC MAYER,
JORDI PONS, MARTA PREVOSTI

Seguint el programa de la *Tribuna d'Arqueologia* d'enguany, dediquem la sessió d'avui a la presentació dels primers resultats de l'estudi de l'estela descoberta fa poc temps a la partida de la Fontjoana, situada pràcticament al peu del serral de Sant Miquel de Vinebre, uns 100 m al sud-oest del poble, al costat dret de la carretera que va a Móra, a la comarca de la Ribera d'Ebre.

Si bé la importància d'aquesta troballa és molt gran per les característiques tan singulars de la peça en si, científicament encara ho és més perquè prové d'un context arqueològic on centrem les nostres investigacions des de l'any 1975.

L'estudi de la troballa comprèn:

- A. Descripció i context arqueològic
- B. Estudi filològic
- C. Iconografia
- D. Aspecte prosopogràfic

A) Descripció i context arqueològic

Es tracta d'una estela funerària amb elements iconogràfics de tipus astral; és de gres de color grisenc, molt probablement de les pedreres de Flix, o de l'encara més propera d'Ascó. Fa 250 cm d'alçària màxima, 68 cm d'amplada i 28-30 cm de gruix.

Dintre una orla de 9,5 cm que ressegueix el perímetre, podem distingir-hi quatre parts:

1. La superior és acabada en semicercle i decorada amb tècniques de baixrelleu realitzat de forma esquemàtica. Hi ha representat un estel o una creu de sis braços amb sis cors que omplen els espais; el centre és format per

dues circumferències concèntriques i sota aquesta composició de conjunt apareix la figura d'un creixent.

2. Comprèn la *tabula ansata* amb tres ratlles on llegim dos noms personals: el d'un pare C(aius) AEBVTIVS TARDVS i el del seu fill C(aius) AEBVTIVS VERECVNDVS, soldat de la legió VI.

3. Dintre un camp de 74 x 52 cm hi ha una inscripció de 23 ratlles. El deteriorament de les lletres fa difícil la lectura del text; això no obstant, podem establir-ne el caràcter poètic i la mètrica. Hi consta un altre nom personal, VALERIA LAVRA, la persona que es va encarregar de fer construir el monument i molt possiblement la mare del difunt.

4. És un quadre no inscrit, possiblement reservat per a un altre text que no es va arribar a gravar.

Aquesta descoberta motivà una actuació arqueològica a la recerca de nous elements que ens permetessin documentar-la amb més detall. Al llarg de la intervenció vam realitzar els treballs següents:

1. Excavació d'una cala (E).
2. Garbellament de les terres remogudes en el decurs de les tasques de recuperació de l'estela.
3. Noves prospeccions a totes les feixes de terra dels voltants d'aquesta partida, especialment a les Raboses de la Capitana, els Pedruscalls i a la Sort de Sant Jordi.

Dintre de la cala, vam localitzar-hi les restes d'una construcció, de la qual formava part un gran carreu de jaspi de la pedrera de la Cinta, molt ben tallat, de 160 x 66 x 63 cm.

El 3r nivell –dels 5 que hi vam poder distingir– correspon al sòl d'ocupació tardo-romana (s. IV-V). Coincideix amb el de la base del carreu de jaspi i de l'estela, així com d'una sèrie de carreus més petits que aquí trobem formant mur.

Els estudis dels altres jaciments de la zona ens aporten més informació.

Per tot el cim del serral de Sant Miquel (100 m alt) –que forma un planell de forma escapular– hi ha un recinte que tanca un complex d'estructures molt adaptades al terreny. Al final del s. II o començament del segle I aC, s'estableix un grup dalt d'aquest turó, amb objectius de tipus estratègic, i l'abandona a partir de la segona meitat del segle I aC.

Al nord de Sant Miquel, ja en el pla, es troba la partida de les Raboses de la Capitana, on hem localitzat vestigis d'una necròpoli dels segles I-II dC. Creiem que aquest és l'indret d'on prové l'estela, concretament del sector on encara són visibles alguns carreus molt ben tallats, que fins i tot podrien haver constituït un mausoleu.

Atribuïm a la mateixa època de l'esmentada necròpoli les restes que es troben a la zona dels Pedruscalls, situada pocs metres abans d'arribar al nucli urbà de Vinebre.

Es tracta d'elements constructius –de vegades aprofitats per a usos diferents– i d'altres vestigis que apunten l'existència d'un ample establiment romà en aquests moments ocult per les edificacions modernes.

Fig. 1. L'estela romana de Vinebre.

A partir del segle III dC, quan ja sembla que l'estació dels Pedruscalls decau, alguns grups humans s'haurien instal·lat a la partida de la Fontjoana, més a prop del riu, on van aixecar unes construccions amb finalitats agrícoles, aprofitant elements trobats a la rodalia, entre ells l'estela. El gran bloc de jaspi de la Cinta, amb una cara totalment polida, fou utilitzat com a contrapès d'una premsa entre altres carreus perfectament escairats. Tots aquests elements no tindrien raó de formar part d'unes estructures tan pobres si no és la de ser aprofitats en unes noves construccions; ens ho prova el fet que aquest bloc de jaspi –provinent de Tortosa– és reformat *in situ*.

B) *Estudi filològic*

Com hem vist abans, la inscripció presenta dos registres inscrits dels tres camps epigràfics previstos, el primer dels quals, en forma de *tabula ansata*, conté 3 línies de text de grandària de lletres superior al segon registre, que forma un rectangle recolzat sobre un dels seus costats menors. Aquest segon camp conté 22 línies de text amb lletres de grandària inferior a la del primer registre més una línia un xic separada de les altres 22 que conté una fórmula final amb lletres de grandària força superior. El tercer registre, com ja hem dit, és anepígraf. Entre el camp epigràfic superior i el segon camp presenta, en el costat superior esquerre del marge, unes lletres esgrafiades a punta seca que cal examinar amb més cura.

Paleogràficament la inscripció no presenta massa singularitats. Algunes lletres en el camp epigràfic superior són força elegants, o millor, cal·ligràfiques, com és el cas de les T i de les V; d'altres presenten una gran regularitat de traços, com és el cas de les R i de les B. Per contra, les E, L i F són de trets horitzontals curts. Això val també per a la línia 23 del segon camp, és a dir, la 26 del text complet. El segon camp epigràfic presenta lletres d'una gran regularitat dintre d'uns pautats o caixa força atapeïts. Malgrat això, es fa evident que el lapicida ha pogut treballar amb més cura les línies que comportaven menys text. Cal destacar també la presència d'algunes I *longae*, com és el cas de la inicial. L'estat de desgast del text en algunes línies, com la 4, la 7 o la 20, fa difícil d'esbrinar-lo a partir dels solcs de lletres conservats. El conjunt del text d'aquest segon camp es presenta amb una densitat que fa difícil la lectura, per més que a primer cop d'ull aquesta sembli senzilla. En la seva *facies* originària el text devia presentar els bisells pintats, la qual cosa devia facilitar-ne la lectura. De tota manera, ens hem d'imaginar que el camp se'ns presentaria amb el seu centre a l'altura dels ulls, fet que també devia afavorir la lectura, motiu principal de l'erecció d'aquest tipus de monuments i de la composició de textos com el que ens ocupa.

La puntuació es fa mitjançant *hederae* al primer registre i amb punts rodons o triangulars al segon.

La *ordinatio*, és a dir, la paginació, o si es vol, la distribució del text en el monument, és molt acurada, i des d'un punt de vista epigràfic gairebé preciosa. Al primer registre les tres línies recullen: la primera, un nom complet; la segona, un altre i, la tercera, els fets distintius del segon personatge, tot indicant que és fill del primer i soldat de la legió sisena a Síria. El segon registre presenta encara una característica més notable, ja que, escrit en vers, fa que cada una de les línies en contingui un de sencer sense depassar aquest límit, cosa difícil en ocasions i que comporta en algun cas l'existència de nexos limitats, però, al mínim indispensable, així a la línia 20 del segon registre. La puntuació separa fins i tot la major part dels mots, amb la qual cosa l'artifici queda encara més palès. Poques vegades s'esdevé que s'ultrapassi el camp epigràfic; es produeix, per exemple, a la línia tercera del primer registre i a la 20 del segon, així com a la final. En aquests casos l'escriptura es fa sobre la

motllura, que aquí és un llistell inclinat. En algun cas depassa el llistell per situar el text sobre la banda exterior del camp epigràfic. Evidentment aquestes sortides del camp epigràfic es fan només al costat dret.

Tipològicament l'estela té els paral·lels immediats a Tortosa, Mianes i Tarragona. El paral·lel amb l'estela de Mianes és el més pròxim pel que fa a la presentació del camp epigràfic, que és també semblant al de dos blocs funeraris de Tortosa. La pedra en tots els casos és molt semblant. Els paral·lels de Tarragona i els aspectes formals d'aquesta inscripció ens portarien a una datació entorn de l'any 100 dC, encara que res no s'oposaria a una datació un xic anterior. El contingut convé perfectament a una cronologia com la proposada.

Des d'un punt de vista onomàstic cal destacar només –l'estudi es fa en tractar l'aspecte prosopogràfic– que *Tardus* és hores d'ara un *hapax*, puix que es troba documentat ací únicament. De rarsa semblant és el *cognomen* *LAV-RA*, que és la dona de nom *VALERIA* que erigi el monument.

El segon registre presenta 22 versos, és a dir, 11 díctics elegíacs; és, doncs, un *carmen epigraphicum* de considerable longitud, on s'alternen hexàmetres i pentàmetres. La forma mètrica és molt correcta comparant amb el que és corrent en aquest tipus de composicions, generalment de caire funerari. Només es permet un cas de llicència a la línia 17 del segon registre, on escriu *viast* per via est, la qual cosa té un regust arcaïtzant que també es fa notar a *eiras* per *iras* o *deicas* per *dicas*. En aquest ordre de coses, assenyalem també una forma no assimilada, *anplexus*.

El contingut d'aquest poema explica que un soldat que havia complert tot just divuit anys trobà segat el camí de la seva vida com a *lectus miles* de la legió sisena a Síria, on es comportà amb valor. En una forma dialogada es dirigeix als seus pares tot dient que es complaïa en la vida militar i que per a això havia nascut. Malgrat tot, la fortuna exercí les seves ires i no permeté que les seves despulles fossin sebollides a la seva pàtria, potser Vinebre o Tortosa. Sorgeix en aquest punt el record del pare mort en circumstàncies que semblen tan dramàtiques com les del fill i que causaren el dolor que ara renovava la mare. De tota manera, el poema es clou amb uns versos de consolació i acceptació del destí, malgrat les circumstàncies adverses. L'habitual petició al vianant per tal que no passi per alt l'epígraf i desitgi al difunt que la terra li sigui lleugera tanca la composició. L'última ratlla conté el nom de *Valeria Laura*, esposa de *Gaius Aebutius Tardus*, i mare de *Gaius Aebutius Verecundus*, que *dilargitur*, és a dir, es féu càrrec del cost del monument, que hem d'interpretar en principi com a cenotafi, ja que molt possiblement fou només un record dels difunts i no una veritable tomba.

Des d'un punt de vista literari, la composició presenta nombroses reminiscències d'altres poemes del mateix gènere. La fórmula inicial indicant els anys és gairebé tòpica i presenta dificultats mètriques com ara és el cas. Els paral·lels més abundosos són els altres *Carmina Epigraphica* coneguts, fins i tot en zones relativament properes. No manquen, però, reminiscències directes de Virgili, i també conté un vers d'Ovidi sencer, només amb el canvi del *me* inicial per *nec*.

No ens estendrem en aquest aspecte, que mostra el nivell de cultura assolit a la zona, bé que es pugui considerar de caire escolar.

Fins aquí el que podem denominar un avanç preliminar dels resultats que es poden obtenir quan l'anàlisi epigràfica i filològica del text arribi al seu terme. Des d'ara, però, resulta clar que som davant d'un dels testimonis més importants descoberts a casa nostra en els últims temps en el camp de l'epigrafia.

C) *Iconografia*

La part superior d'aquesta estela consisteix en un camp decorat amb iconografia ben típica del món funerari romà: motius de simbologia astral i l'heura. El tema de l'heura és al·legòric de la immortalitat; amb la seva fulla perenne representa la renovació en el més enllà i la vida perdurable de l'ànima després de la mort.

Els altres dos elements, l'astre solar i el quart de lluna creixent, són comuns al culte astral constatat per tota l'antiguitat, des d'orient, començant per l'Índia vàedica, fins a les cultures de l'occident d'Europa. Tots aquests pobles atribueixen de molt antic una importància primordial als dos grans astres celestes, en relació amb el destí de les ànimes després de la mort. De fet, hauríem de dir, que és una creença comuna a moltes cultures d'arreu de la terra, que la part immaterial dels éssers humans té una vida pòstuma a la lluna.

La relació del sol amb el més enllà, amb les regions de les tenebres i la mort, apareix ja a les hierofanies solars més arcaiques. Almgren i Höffler han demostrat que hi ha una simbiosi d'elements solars amb elements del culte funerari i ctònic-agrari. I fa ja molt temps que Mannhardt, Gaidoz i Frazer van demostrar que el complex solar de l'any i de la roda de la fortuna formaven part de la màgia i de la mística agrària de les antigues creences europees i del folklore modern. Blázquez no dubta a interpretar rodes i rosàcies de l'art ibèric amb el sol, potència vivificadora, protecció sobrenatural i esperança d'una futura vida astral. L'arqueologia brinda abundants representacions del culte solar, tant procedents de la cultura ibèrica com de la celta. Ara bé, l'estel del dia representat a l'estela de Vinebre, amb els feixos d'espigues i les fulles d'heura, és únic dins de la iconografia solar. El sol pròpiament dit sembla estar representat pels dos cercles concèntrics centrals, i els sis radis que parteixen d'ell serien els raigs solars que infonen l'energia de la vida. Aquests raigs estan representats per feixos d'espigues de gra, el qual segurament es considerava que reintegrava als morts el corrent vital. Però aquesta nova vida després de la mort serà perdurable, com indiquen les sis fulles d'heura entre els radis. La funció de l'astre solar queda ben explicada: els morts en rebran l'energia per ressuscitar en el més enllà, i aquesta energia, que és eterna, els proporcionarà la immortalitat.

Ara bé, on hem de situar aquest més enllà? Evidentment, a la lluna, com sembla voler indicar el dibuix del sol pràcticament inserit dins de les banyes de l'astre nocturn. Allí devien anar les ànimes dels morts, a renéixer com reneix la

mateixa lluna després d'acomplir el seu cicle mensual. Allí obtenien la força necessària per regenerar-se, però en aquest punt calia l'energia eterna del sol.

A la península Ibèrica es pot rastrejar un important culte pre-romà al sol i la lluna, tant a l'àrea ibèrica com a la celta, que ha d'entroncar amb testimonis similars de la resta de països celtas d'Europa. En parlen els autors clàssics, i ho reflecteix l'arqueologia. Per tant, creiem que la làpida que ens ocupa entronca més amb unes tradicions religioses indígenes, que van trobar una terra fèrtil amb la introducció de la religiositat romana. Segurament no cal anar a buscar influències forànies, sense menystenir, però, el sincretisme o fins el reforçament que es pogués produir amb la dominació romana i els contactes filosòfics i religiosos que va propiciar.

El simbolisme de l'estela que tractem encaixaria, doncs, perfectament tant dins de la tradició ibèrica com de la romana. Pel primer cas només cal observar l'enorme similitud existent entre la que ens ocupa i les esteles ibèriques (potser ja d'època republicana) de Badalona i de Barcelona. Les dues tenen caràcter funerari, són de pedra, de proporcions no gaire diverses a la de Vinebre, gravades amb baix relleu esquemàtic, representen l'astre solar al capdamunt de l'estela i el quart de lluna al davall (a la de Barcelona hi havia dos dofins entre el sol i la lluna). És a dir, que les dues pertanyen a una tradició, un estil i unes creences absolutament emparentades amb les que respira la de Vinebre.

García Bellido (1949, p. 321-385) va estudiar com un grup homogeni les esteles funeràries que ell anomena «del NO de la península Ibèrica», que tenen una clara relació amb la de Vinebre. Les classifica com d'arrel celta, basant-se en el seu parentiu formal amb les d'Europa central i en l'antroponímia que presenten. Algunes d'elles duu fins i tot la inscripció en caràcters ibèrics. Altres autors han anat reprenent les seves teories. Així, Blázquez (1983, p. 270) afirma que no es donen ni a la Bètica, ni a la Lusitània al sud del Tajo, ni en tot el Llevant. Com hem vist més amunt, a Catalunya podem citar les dues de Barcelona i Badalona, a més de les esteles ibèriques amb simbologia astral de St. Hipòlit de Voltregà, de Tona i de Rubí, i força més ja d'època romana. Sense anar més lluny, Alföldy (1975) publica les números 645, 335, 216, 909, 210, totes amb representacions del sol i/o la lluna a la manera dels grups d'esteles esmentats. És cert que el nombre d'aquesta mena de monuments funeraris és molt inferior a l'àrea catalana, i ibèrica en general, que a Galícia o la Meseta nord, que a la Gàl·lia o la Pannònia, tant a l'època ibèrica com a la romana. Kooy (1981) s'ha plantejat a fons la qüestió de la distribució molt desigual dins de la França actual, i també, encara que més superficialment, dins d'Europa, però no arriba a cap explicació convincent.

Les esteles ibèriques citades de l'àrea catalana, així com les posteriors, d'època romana, que continuen duent simbologia astral, pensem que demostren clarament que la iconografia de l'estela de Vinebre entronca amb creences religioses indígenes pre-romanes del món d'ultratomba, creences que, per sincretisme religiós o simplement per addició, potser per la similitud amb

certes divinitats o hierofanies greco-romanes, aviat devien quedar assimilades per la religió hispano-romana.

D) *L'aspecte prosopogràfic*

Com acabem de dir, l'estela funerària de Vinebre és un cenotafi, el de *C. Aebutius Verecundus*, fill i soldat de la legió VI a *Syria*. Curiosament, la llarga composició mètrica en què es lamenta el dissortat destí d'aquest jove, mort als divuit anys lluny del seu país, a *Syria*, torna a fer esment de la condició militar del difunt, a qui es qualifica de *lectus miles*, és a dir, de soldat escollit. Tanmateix, al costat del seu nom, també hi figura, sense cap precisió, el d'un altre personatge d'igual gentilici, *C. Aebutius Tardus*, cosa que posa de manifest la dimensió familiar del monument. Què sabem doncs d'aquests *Aebutii* de la *Ilercavonia*?

D'entrada, hem de dir que el nom *Aebutius* no és un gentilici gaire freqüent en el món romà. On n'hi ha més exemples, una quarentena escassa, és a Itàlia. Epigràficament, també apareix testificat a diverses províncies de la zona europea de l'Imperi. A *Hispania* en tenim alguns exemples: un a *Lusitania*, a Veiros (CIL, II, 167); els altres, als *conventus* nord-occidentals de la *Tarracoenensis*, a Bragança (CIL, II, 2500) i a *Legio* (CIL, II, 2672-2673). D'altra banda, entre els duumvirs que apareixen en les encunyacions de la seca de la colònia de *Caesaraugusta*, fundada per August amb llicenciats de les legions III, VI i X, hom hi troba un *Sex. Aebutius*, en moneda fraccionària d'època de Tiberi (Villaronga, 1979, p. 284). Per tant, *Aebutius* fou un nom preponderantment itàlic, rarament present a *Hispania*.

D'acord amb això, podem pensar que els nostres *Aebutii* eren probablement d'origen itàlic, possiblement arribats a la Península com a militars, segons comentarem més endavant. Amb tot, aquest possible origen forà contrasta amb l'indigenisme que traspua la iconografia de la làpida.

Poca cosa més podem dir dels *Aebutii* de Vinebre. Cal, però, que tractem d'una qüestió particularment interessant: la destinació de *C. Aebutius Verecundus* a la legió VI a *Syria*.

Com és sabut, el numeral VI, com passa amb tants d'altres dins l'exèrcit romà, no era exclusiu d'una única legió, sinó que era dut simultàniament per més d'una unitat. A quina d'aquestes s'allistà, doncs, el jove *Verecundus*?

Tractant-se d'una inscripció hispànica, de seguida hom pensaria en la legió VI *Victrix*, que romangué llarg temps a la Península, des de les Guerres Càntabres fins a la Guerra Civil del 68-69, en la qual donà suport a la revolta de Galba, llavors governador de la *Citerior*. Durant el Principat d'August, hom té constància de la participació d'aquesta legió en diverses i importants iniciatives dutes a terme en terres del nord-est de la Península: la fundació de la colònia de *Cesaraugusta*, la construcció d'algunes vies que partien d'aquesta ciutat cap al nord i l'edificació del pont de Martorell sobre el Llobregat. Tanmateix, la legió mai no fou destinada al Pròxim Orient: de resultes de la revolta bàtava, la legió sortí d'*Hispania* l'hivern del 69-70 per dirigir-se al Rhin

inferior, on restà fins a Trajà, i a partir d'Adrià fou aquarterada a *Britannia*. Per tant, la seva història es desenvolupà en les terres occidentals de l'Imperi. És, doncs, difícil d'imaginar que *Verecundus* hagués servit en aquesta unitat.

Això no passa si pensem en la legió VI *Ferrata*, que com l'anterior també provenia de l'antiga legió VI de Cèsar. La part d'aquesta legió que restà a Occident amb Octavià constituí la VI *Victrix*; la que anà a Orient amb Antoni, la VI *Ferrata*. Des d'un primer moment, aquesta unitat restà aquarterada a *Syria*, si bé passà a les veïnes terres de Palestina en el segle II. Tota la seva història es desenvolupà en aquestes terres d'Orient, d'on només sortí en comptadíssimes ocasions. Així, la «*legio VI in Syria*» de la inscripció de Vinebre no devia ser altra que la legió VI *Ferrata*; de la mateixa manera que, per exemple, la «*Leg(io) VI ex Hispania*» d'un epígraf d'Itàlia (CIL, XI, 3312) ha d'identificar-se amb la legió VI *Victrix*.

Admetent aquesta segona identificació, en què s'adiuen perfectament unitat i territori de destinació, hauríem de concloure que *Verecundus* s'allistà en una legió situada a l'altre extrem del territori romà, contràriament a allò que era més usual: fer-ho en una legió geogràficament propera. Amb tot, això no era un fet insòlit.

Efectivament, limitant-nos a les inscripcions hispanes i a la unitat que ens ocupa, hem de dir que la rica epigrafia de *Tarraco* testimonia dos *flamines* provincials de la *Citerior* que prèviament havien estat tribuns militars de la legió VI *Ferrata* (RIT, 300 i 306). D'altra banda, hom també hi coneix la inscripció sepulcral, no anterior als Severes, d'un frumentari de la legió VII *Gemina P.F.* i beneficiari consular, el qual, encara que originari de la *Baetica*, havia iniciat la seva carrera militar en aquell cos: «*probato in legione VI Ferrata*» (RIT, 193).

Ara bé, en el cas que comentem, cal tenir present dues circumstàncies particulars que poden ajudar-nos a comprendre'l millor.

En primer lloc, la procedència de la inscripció, localitzada vora l'Ebre, una activíssima artèria comercial durant l'antiguitat. Com hem comentat en altres ocasions, la *Dertosa* romana, enllaç de la navegació de l'Ebre i de la marítima, degué constituir una plaça d'una intensa vida marinera i mercantil, singularment il·luminada per les seves encunyacions i la seva epigrafia. Entre els habitants de la ciutat, familiaritzats, sens dubte, amb els altres punts de la Mediterrània, hi devia haver, doncs, una arrelada tradició de navegació, que possiblement ajudà *Verecundus* a enrolar-se en una legió tan allunyada del seu país.

En segon lloc, hem de referir-nos a un centurió de nom *Aebutius*, destinat a Palestina a finals del regnat de Neró, que lluità en la primera guerra jueva. Aquest personatge, de reconeguda valentia, ens és conegut per l'historiador jueu Flavi Josep, testimoni d'excepció de la contesa, de primer com a cap de les forces rebels a Galilea, després col·laborant amb els romans. Gràcies a la seva detallada narració coneixem la participació d'*Aebutius* en diversos fets d'armes: primers combats de Flavi Josep contra els romans a Galilea (Vit., 24),

presa de Jotapata després de l'arribada de Vespasià a l'escenari de la guerra (Bell. Iud., III, 7, 3) i, finalment, conquesta de Gamala, en què fou mort (Bell. Iud., IV, 1, 5). *Aebutius* fou, sens dubte, un oficial que degué distingir-se durant els primers anys de la guerra.

D'altra banda, el mateix Flavi Josep també ens informa de la participació de la legió VI *Ferrata*, amb les altres de l'exèrcit de *Syria*, en la primera guerra jueva, en la fracassada expedició contra Jerusalem de *Cestius Gallus*, governador de *Syria*, operació en la qual morí el seu legat (Bell. Iud., II, 18, 9; II, 19, 7).

Òbviament, no podem pensar que el *miles* de la legió VI *Ferrata* C. *Aebutius Verecundus*, mort a *Syria* als divuit anys, i el centurió *Aebutius*, destinat a Palestina a finals del regnat de Neró, fossin la mateixa persona. Tanmateix, el fet que duguessin un *nomen* similar, com hem dit, no gaire freqüent, menys encara al Pròxim Orient, i llur comuna professió militar no permeten descartar una possible relació de parentiu, no desmentida per la cronologia de la inscripció; relació que, en aquest cas, possiblement no hauria estat aliena a la destinació de *Verecundus* en terres de *Syria*. De fet, no és descartable que aquest jove, un *lectus miles*, s'hagués allistat en un exèrcit, el de *Syria*, on un familiar seu havia aconseguit de distingir-se en la recent guerra jueva. En aquest cas, hauríem de pensar que els nostres *Aebutii* haurien estat una família itàlica d'arrelada tradició castrense (una mena de dinastia militar), cosa que ajudaria a entendre millor el text de la inscripció de Vinebre i àdhuc el tipus i la iconografia del monument.

En fi, abans de concloure aquestes pàgines, no voldríem deixar d'assenyalar un fet fortuït ocorregut a *Dertosa* en els mateixos anys de la primera guerra jueva, fet que il·lustra els contactes i les relacions de tota mena que hi devia haver entre els ports de tota la Mediterrània, també entre les costes catalanes i les del Pròxim Orient. En referir-se a la revolta de Galba, Suetoni (Suet., Galba, X, 1) comenta, entre altres bons auguris que precediren la sublevació, l'arribada a *Dertosa* d'una nau d'Alexandria, carregada d'armes, sense pilot, mariners ni passatgers. Precisament, durant aquella guerra, Alexandria visqué, com altres poblacions properes a Palestina, esclats de violència entre la població local i la colònia jueva, en aquest indret molt antic i important (Joseph., Bell. Iud., II, 18, 7; II, 18, 8). Casualment, l'episodi consignat per Suetoni torna a posar-nos en contacte *Dertosa* amb les agitatedes terres del Pròxim Orient d'aquells anys.

BIBLIOGRAFIA

- ALFÖLDY, G. (1975): *Die Römische Inschriften von Tarraco* (RIT). Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung Madrid, Berlin.
- BLÁZQUEZ, J.M. (1977): *Imagen y mito*, Ed. Cristiandad, Madrid.
- BLÁZQUEZ, J.M. (1983): *Primitivas religiones ibéricas, a religiones prerromanas* (vol. II), Ed. Cristiandad, Madrid.
- HUBNER, A.E.: *Corpus Inscriptionum Latinorum* (CIL), II. Berlin, 1869.

- CUMMONT, F. (1942): *Recherches sur le Symbolisme funéraire des Romains*, Reed. «Bibliothèque Archéologique et Historique», XXXV, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, Paris, 1966.
- ELIADE, M. (1981): *Tratado de historia de las religiones*, Ed. Cristiandad, Madrid.
- GARCÍA BELLIDO, A. (1949): *Esculturas romanas de España y Portugal*, CSIC, Madrid.
- GENERA, M. (1981): *Evolució del poblament prehistòric i protohistòric a les comarques de la Ribera i el Priorat*. Resum de la Tesi Doctoral. Universitat de Barcelona, 1980.
- GENERA, M.: Inventari arqueològic de la comarca de la Ribera d'Ebre, *Fonaments*, 3. Barcelona, 1982. pp. 47-134.
- GENERA, M.: *El culte funerari a la Tarraconense: la darrera descoberta al riberal de l'Ebre*. «Col.loqui internacional sobre culte i societat occidental». Tarragona (en premsa).
- GENERA, M.: *Les últimes descobertes en el Pas de l'Ase*. «8è Col.loqui de Puigcerdà. Homenatge al Prof. Dr. M. Tarradell» (1988), Puigcerdà, 1990, pp. 197-201.
- GENERA, M. i GUINOVART, J.M.: Iconografia de les esteles discoïdals de Vinebre, antecedents. *Jornades d'Estudi sobre les Esteles Discoïdals dels Països Catalans*. Reus, gener 1983 (en premsa).
- KOBY, C. (1981): Le croissant lunaire sur les monuments funéraires gallo-romaines. *Gallia*, 39, p. 45-62.
- SERRA RÀFOLS, J. DE C. (1928): *Forma Conventus Tarraconensis*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
- VILLARONGA, L.: *Numismàtica Antigua de Hispania*. Barcelona, 1979.